

Fængselshistorisk Selskab generalforsamling 18. marts 2013.

Referat af foredrag holdt af Henrik Fode.

Henrik Fode indledte med at præsentere sig selv:

Magister i historie
Tidl. Arkivchef i Statens Arkiver
Administrator af Byhistorisk Fond i Aarhus.

Han fortsatte med at sætte en række titler på bøger mm. som han havde forfattet:

Håndværkets kulturhistorie bd. 3
Dansk Toldhistorie bd. 3
JAK – Jord Arbejde Kapital
Hjemmesider for Aarhus kommune og kommunalpolitikere
Bidrag til Den store danske Encyklopædi
Bidrag til Dansk Biografisk Leksikon
Hovedlinier i Nordens Historie - gymnasielærebog
mm.

Herefter indledte han det egentlige foredrag med at præsentere to historiske forklaringsmodeller:

Historie 1 og Historie 2.

Historie 1 repræsenterer historien, da den udviklede sig, mens Historie 2 er rekonstruktionen.

Fode fremførte som eksempel, at næppe to af tilhørerne ville lave et enslydende referat af foreningens generalforsamling, da den enkelte lægger vægt på noget forskelligt.

Det samme vil være tilfældet når bogen om Fængselsvæsenets arbejdsdrift fremlægges. Nogle vil søge mangler, mens andre forhåbentlig vil tilføje, at historikeren nødvendigvis må sortere i materialet, når 100 år skal sammenpresses til ca. 200 sider.

Fode oplyste, at han var blevet kontaktet af Jens Tolstrup i sommeren 2012 om han kunne påtage sig opgaven. Efter et møde med Tolstrup var der opstået en sådan kemi, at han havde accepteret opgaven. Fode havde tidligere haft visse kontakter til problemstillingen "fængselsvæsenets arbejdsdrift", da han havde skrevet bogen om Håndværkets kulturhistorie, der dækkede årene ca. 1857-1930. Hertil kom, at han i sin tid først som arkivar siden som chef for Erhvervsarkivet i Aarhus havde været nabo til tinghuset og arresthuset for hvem han siden havde skrevet en bog: "Retten på Bakken".

Som tidligere arkivmand undersøgte Fode straks de utrykte kilder, men kunne hurtigt konstatere, at materialet vdr. "fængselsvæsenets arbejdsdrift" var "uhjelmet kasseret", som det hed. Han måtte derfor gå en anden vej, for at finde baggrundsmateriale. Fode udtrykte det på den noget malende måde, at han "måtte stoppe strømper": dvs. spænde tråde ud fra mange forskellige kilder for at belyse konkrete problemstillinger og lukke huller.

Statsbiblioteket blev det første mødested. Elektroniske kataloger blev gennem søgt og resultatet viste sig hurtigt. Der var noget at komme efter:

Fængselsvæsenet havde udgivet trykte årsberetninger fra midt i 1850erne. De var fyldige og rummede mange svar. Siden blev også Rigsdagstidende en værdifuld kilde sammen med mange fagblade fra håndværkerorganisationerne, der kritiserede fængselsvæsenets produktionsaktiviteter. De blev konstant fremført som konkurrenceforvridende.

De moderne fængsler i Horsens og Vridsløselille blev beskrevet med hver deres løsninger på arbejdsdriften: Værksteder og cellarbejde. Entreprenørmodellen i Horsens med Crome & Goldschmidts fabrikker og udsalgssteder blev belyst, før den voksende kritik førte til det bekendte cirkulære i 1913 med indførelsen af begrebet "statsdrift til statsbrug".

Her optræder konsulen: C.A. Birch. Gennem materiale fra bl.a. Ordenskapitlet blev der trængt dybere ned i konsulens baggrund som erhvervsmand. Hans effektiviseringer af driften blev beskrevet med en ny fabriksal i Horsens opført efter tyske forbilleder. Også konsulens meget gunstige kontrakt fik et par ord. I 1924 blev han efterfulgt af Vilhelm Weibüll, der i øvrigt havde en del af sin uddannelsesmæssige baggrund i konsulens tidligere virksomhed i Nyborg. Helt frem til 1948/49 varetog Weibüll arbejdsdriften for Fængselsvæsenet.

Fode beskrev kort de mange produkter, der blev fremstillet i fængslerne: Legetøj, postsække, skotøj, oppilning af gammelt tovværk og meget, meget mere. Under Weibülls lederskab fremførte foredragsholderen den imponerende indsats som Weibüll stod for under Besættelsen med de meget voldsomme belæg, Fængselsvæsenet pludselig blev præsenteret for.

I 1949 overtog Carl Aude-Hansen ansvaret for arbejdsdriften, en opgave han havde fem til 1967. Da var meget allerede under forandring. Rapporter og kommissionsbetænkninger i en stigende strøm analyserede området. Krav om ligestilling mellem arbejde, fritid og undervisning tog form. Det betød selvfølgelig at antallet af arbejdstimer til arbejdsdrift var under pres – og dermed også økonomien i området.

Fode gennemgik kort en række af reformerne, herunder også de tiltag, som William Rentzman tog til firmabladet Nyt fra Kriminalforsorgen samt Kriminalforsorgens principprogram i 1993.

Reformer kom til i en stigende strøm med nye begreber som ”enhedsfunktionær” siden også resultatkontrakter og stadig mere detaljerede resultatopgørelser samlet om arbejdsdriften.

Analysen af områder fremstillet med hjælp fra Teknologisk Institut kom til i et konstant forsøg for at forbedre effektivitet og økonomi og med ideer til nye produktioner.

Henrik Fode fremførte korte eksempler på nye tiltag og eksempler på områder, der måtte opgives alene af konkurrencemæssige årsager: Det var blevet billigere at få produceret uniformer mm. i Fjernøsten. Nye tiltag kunne være fremstilling af brænde og specialprodukter i form af hæve-sænke-borde mm. Konstant var det tydeligt, at der blev gjort en indsats for at finde på nyt.

Også arresthusenes arbejdsdrift blev genstand for en række bemærkninger under foredraget. Fode havde med glæde konstateret, at den nye resultatkontrakt havde lagt op til en undersøgelse af forholdene her. Det er ofte ældre arresthuse med yderst beskedne forhold for arbejdsdriften. Skal det være motiverende – det gælder også undervisning her – så kræver det på linie med de nye fængsler moderne forhold.

Til slut fremhævede Fode problemerne med at bringe billedmateriale. Det er bevidst undgået at bringe billeder af indsatte, der kan genkendes. Det på trods af at der under flere besøg i anstalterne havde været rig lejlighed til at fotografere. Adskillige indsatte stillede sig op til noget sådant...

Bogen om arbejdsdriften kommer midt i april 2013 netop for at markere 100-året for statens overtagelse af ansvaret for arbejdsdriften.

Spørgsmålet er nu efter lanceringen af bogen, om der er tale om en fremstilling, der opfylder kravene til det begreb, der blev indledt med Historie 2. Er det dækkende? Ville andre have løst opgaven helt anderledes? Det bliver et spørgsmål for anmeldere, konstaterede han til slut.